

Рідна

№ 19/2013

ISSN 1644-7794
КВАРТАЛЬНИК
УКРАЇНСЬКОГО
ВЧИТЕЛЬСЬКОГО
ТОВАРИСТВА
У ПОЛЬЩІ

мова

Від редакції

Марко Сирник 3

Мова і література

Лариса Масенко

Інтернаціоналізм плюс русифікація 5

Мирослава Олійник (Бучківська)

Наша мова — українська... 9

Ярослав Радевич-Винницький

Рідна мова у ситуації двомовності 13

Володимир Гладишев

Вірш-пересторога поета-патріота 25

Леся Оліфіренко

Символіка фітонімів у ліричних творах

Василя Стуса 31

Оксана Приймачок

Оптатив в українських пареміях 36

Ірина Корнієнко

Граматичні особливості ойконімів

Миколаївщини 40

Методика

Віктор Юрченко

Підготовка майбутнього вчителя
в Україні 46

Станіслав Караман

Навчання виразному читанню
і ораторському мистецтву 52

Оксана Приходько

Типологія методів організації навчання
на уроках української мови 57

Ірина Лазаренко

Літературознавчо-психологічні
передумови аналізу художнього
твору 61

Ганна Беленька

Використання казки в екологічному
вихованні дітей 66

Олена Половіна

Шляхи збагачення духовної сфери
дітей старшого дошкільного віку
в процесі спілкування з мистецтвом
живопису 71

Антоніна Карнаухова

Вплив казки на формування
особистості дитини 78

Світлана Мартиненко

Геннадій Бондаренко

Особливості підготовки
майбутнього вчителя початкової
школи до мовленнєво-риторичної
діяльності 82

Марина Машовець

Педагогічна практика майбутніх
дошкільних педагогів 89

Лариса Гаращенко

Українська народна гра

як засіб виховання дітей

у здоров'язбережувальному освітньому
просторі 93

Ольга Гріньова

Професійне самовизначення
старшокласників 96

Матеріали

Наталія Дзямулич

Українка: Берегиня, Муза, Жінка 100

Наталія Нестеренко

Методична розробка відкритого
уроку 108

Наталія Кідалова

План-конспект інтегрованого уроку-
-проекту «Сім чудес України» 112

Історія

Наталія Богданець-Білоskalенко

Національне виховання у працях
Якова Чепіги 120

Ігор Павлюк

Дитячі та шкільні часописи Волині,
Полісся, Холмщини та Підляшшя
1917–1939 років 124

Олег Бондар

УНК Дистрикту Галичина у боротьбі
за збереження своєї національної
ідентичності (1941–1942 pp.) 130

Marek Syrnyk

Organizacja zajęć z zakresu realizacji
zadań mających na celu podtrzymywanie
poczucia tożsamości narodowej i etnicznej
mniejszości narodowych 133

Jaroslawa Kobyłko

Regionalne dyktando z języka
ukraińskiego «Рідне слово» 135

«Рідна мова»
— освітній кварталник
Українського вчительського
товариства у Польщі

Вчена рада журналу: Микола
Жулинський (Київ), Роман Дрозд
(Слупськ), Ярослав Грицковян
(Кожалін), Андрій Вонторський
(Щецин), Анатолій Ситченко
(Миколаїв), Вадим Оліфіренко
(Донецьк)

Марко Сирник (Валч) — головний
редактор
Дмитро Дроздовський (Київ) —
література
Станіслав Караман (Київ) — методика
Ярослав Сирник (Вроцлав) — історія
Віктор Юрченко (Київ) — психологія

Члени редакції:

Ярослава Кобилко (Гіжицько)
Тадей Карабович (Голя)
Марія Стець (Перемишль)

Секретар редакції:

Кристина Сирник (Валч)

Веб-сайт:

Гжегож Муцовський (Валч)

Графічне оформлення:

Тереса Олещук

Коректа:

Катерина Сень

Видавець

Об'єднання українців у Польщі

Адреса редакції:

78-600 Wałcz
Dolne Miasto 10/80
tel. (67) 258 98 87
e-mail: proswita@op.pl
[http://www.interklasa.pl/portal/
dokumenty/r_mowa/](http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/r_mowa/)

Номер надрукований завдяки фінансовій
підтримці Міністерства національної
освіти

Під час використання матеріалів,
посилання на журнал «Рідна мова»
— обов'язкове

Олена Половіна

Шляхи збагачення духовної сфери дітей старшого дошкільного віку в процесі спілкування з мистецтвом живопису

Вивчення сучасної практики збагачення духовної сфери дітей старшого дошкільного віку засобами мистецтва живопису свідчить, що найбільш вживаною при спілкуванні дитини з живописом є система «Педагог–Картина–Дитина». Знайомлячи дитину з художньою картиною, педагог ніби «підказує» їй враження, «нав'язує» власну оцінку змісту, техніки виконання, виразно-зображувальних засобів, використаних художником. Цей тип спілкування недостатньо активізує особистісний фактор, не сприяє саморозвитку у дитини власного ставлення до мистецтва. При цьому вихователь сам є ініціатором оцінки живопису, а його думка безпосередньо передається дитині, яка є для неї, так би мовити, не своєю, чужою. Є інша система — «Дитина–Картина–Педагог», коли дитина сприймає твори живопису, самостійно намагається розібратись у змісті та виразно-зображувальних засобах, техніці виконання, використаних художником, визначає настрій картини, звертається до педагога із запитаннями про незрозуміле, цікаве. У такому випадку педагог запитує дитину про її думки, судження, оцінки, і лише наостанок повідомляє про своє розуміння авторського задуму. За таких умов зусилля дитини спрямовуються на саморозвиток естетичних здібностей, самозбагачення духовної сфери, розвиток власного творчого потенціалу, незалежність та самостійність проявів її почуттів та самостійну вербалізацію власних суджень. Вивчення практики роботи дошкільних навчальних закладів зумовило висновки про те, що використання вищезначеної

м. Київ, Україна
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

системи у спілкуванні з дітьми потребує широкої пропаганди. Адже такий підхід у роботі з дітьми забезпечує реалізацію одного з найважливіших завдань у галузі дошкільної освіти — формування креативної, творчої особистості дитини, здатної до самореалізації.

Актуальність проблеми зумовила мету цієї статті: висвітлити особливості методики формування духовної сфери особистості дитини засобами музейної педагогіки. Для її вирішення було поставлено наступне завдання: розробити, експериментально апробувати і дослідним шляхом перевірити ефективність системи роботи зі збагачення у старших дошкільників духовної сфери шляхом ознайомлення їх з мистецтвом живопису.

Метою констатувального експерименту було перевірити стан збагачення духовної сфери особистості старшого дошкільника в процесі мистецтвом живопису. Аналізуючи календарні плани навчально-виховної роботи з дітьми слід констатувати факт, що педагоги в роботі з художньою картиною надають перевагу формуванню інтелектуального компоненту. Що ж стосується інших сторін духовної сфери особистості, то вони нажаль залишаються поза педагогічним впливом: особистісне ставлення, почуття, оцінки.

З метою дослідження збагачення духовної сфери особистості дітей старшого дошкільного віку через мистецтво живопису було проведено експериментальне дослідження, у якому брали участь 50 дітей старшого дошкільного віку: 25 дітей експериментальної групи (ЕГ) та

25 дітей контрольної групи (КГ) дошкільного навчального закладу № 333 м. Києва.

У дослідженні застосовувалися педагогічні ситуації спілкування дітей із живописом, які дали змогу виявити характер особистісного ставлення дітей до цього виду мистецтва. Наприклад, в першій ситуації метою було привернути мимовільну увагу дітей до картин. Обладнання: шість репродукцій картин українських та зарубіжних художників: І. Рєпін «Портрет дочки»; Ж. Перроно «Портрет хлопчика з книгою»; С. Новаківський «Натюрморт»; О. Кульчицький «Діти на леваді»; Ван Гог «Натюрморт із грушами»; І. Грабар «Лютнева лазур». Класична музика у поєднанні зі звуками природи. Інструкція: вибрати одну картину, що найбільш зацікавила, поставити вихователів запитання. Якщо у дитини виникають труднощі, педагог запитує: що її цікавить, про що хотіла б почути розповідь.

Рекомендація: проводити з невеликою підгрупою дітей. Пояснити дітям, що в кімнаті декілька (шість) картин, тому не треба поспішати, а уважно роздивитися всі та вибрати одну, яка більш зацікавила. Після здійснення дитиною свого вибору, запропонувати розповісти про картину або запитати у педагога щось про неї.

Під час пояснення не всі діти виявили бажання брати участь у вправі. Деякі залишились спостерігачами, при цьому уважно слухали інших дітей, які досить емоційно розповідали про вибрану ними картину. Наприклад, Богдан П. вибрав картину Ван Гога «Натюрморт із грушами», розповів, що вона «красива, написана яскравими фарбами, що дивлячись на груші, думаєш, що вони справжні, хочеться взяти й з'їсти хоч би однієчку». Більшість дітей чекали розповіді вихователя, слухали із зацікавленістю, і після неї були більш активні. На питання: «Що дітей цікавить, про що хотіли б почути розповідь?», більшість поклалися на вибір педагога.

Констатувальний експеримент дав можливість визначити рівні розвитку у дітей старшого дошкільного віку інтересу до живопису. Згідно з розробленими критеріями вибудовано діагностичні профілі, за якими всіх дітей можна поділити на три групи:

— діти, у яких фіксується високий рівень інтересу та активного ставлення дітей до творів живопису: КГ (10%), ЕГ (12%);

— діти, у яких фіксується середній рівень інтересу та активного ставлення дітей до творів живопису: КГ (45%), ЕГ (46%);

— діти, у яких фіксується низький рівень інтересу та активного ставлення дітей до творів живопису: КГ (45%), ЕГ (42%).

Високий рівень: інтерес дітей до творів живопису активний; точні, повні, змістовні висловлювання про зміст творів; вільна інтерпретація художнього образу; орієнтація на естетичні і моральні цінності, що транслиються художником; самостійність та свобода вибору об'єкта, прагнення до співучасті та співзвучності зі світом художника.

Середній рівень: діти відчують інтерес до твору живопису, але потреба у спілкуванні з ним виникає внаслідок активної участі педагога; висловлювання мало аргументовані (підкріплені жестами, мімікою) орієнтовані на зразок педагога.

Низький рівень: діти, які не виявляють потреби у спілкуванні з мистецтвом; обмежуються відповідями на питання, які почули від інших дітей.

Результати констатувального експерименту засвідчили переважання у старших дошкільників досить низького рівня духовної культури в аспекті спілкування з мистецтвом живопису.

З метою збагачення духовної сфери старших дошкільників засобами мистецтва живопису під час формувального експерименту було розроблено систему роботи, що базувалась на провідних засадах музейної педагогіки. Вона включала три етапи: підготовчий, основний та інтерпретаційний. Завданням підготовчого етапу було збагачення вражень та емоційного досвіду.

Завданнями основного етапу були:

1. Збагачення духовної сфери дитини та осмислення нею інформації про мистецтво живопису, знаково-символічну систему картин різних жанрів; про особистість художника та особливості творчого процесу народження картин; розвиток інтелектуальної сфери.

2. Збагачення духовної сфери дитини в процесі спілкування на матеріалі живопису; активізація інтересу до різного виду комунікацій; транслювання педагогом зовнішньої настанови на можливість спілкування на матеріалі живопису.

3. Вирішення завдання розвитку комунікативних умінь на матеріалі живопису (монолог, діалог, поза-мовленнєві форми спілкування); виховання культури спілкування (толерантність, комунікабельність); розвиток внутрішньої (особистісної) настанови на спілкування з приводу картин.

Завданням інтерпретаційного етапу була перевірка результатів збагачення духовної сфери старших дошкільників засобами музейної педагогіки.

Ми констатували, що рівень орієнтації у мистецтві живопису в більшості дітей досить низький. У своїй роботі ми переконалися, що для правильного сприймання художньої картини, розуміння її змісту, засобів виразності, для отримання естетичної насолоди, слід розвивати вміння бачити і розуміти прекрасне в природі, в навколишньому житті. Всі спостереження потрібно планувати так, щоб вони передували зустрічі з творами живопису, викликали радість, подив, давали можливість пізнати щось нове, викликати зацікавлення, щоб заняття з розглядання картин стали зустріччю з красою, донесли до дітей багатство її прояву в природі, мистецтві, в людях, їхніх взаєминах та праці. Створювались такі умови для сприйняття краси, щоб вона вразила дитину, пройшла крізь усі органи відчуття, викликала радість, насолоду, натхнення, назавжди залишила свій слід у душі.

Прикладом такого спостереження була подорож у чарівну діброву. Дорослі допомогли дитині зробити перші кроки до споглядання. Якусь хвилинку обов'язково присвятили тиші. У сприйнятті краси не можна поспішати, неспішність виключає байдужість. Будь-яке захоплення починається з мовчазного споглядання, адже мовчанням іноді можна сказати більше, ніж словами. Потім запропонували дітям вдихнути цю красу на повні груди, щоб вона потрапила в найглибші закутки душі. Порадили дітям прислухатися до себе: «Відчуваєш? Ти став трохи іншим, тебе переповнюють нові почуття. Спробуй передати їх словами». Із дитячих вуст злітатимуть слова захоплення. Допоможіть їм знайти в словнику насичені вдячністю красі слова: Гарно! Чудово! Надзвичайно! Дивовижно!» Діти перебували на рівні глибокого сприйняття, вони поринули у світ краси. І нам, педагогам, надавалось щастя першовідкривача — поступово ввести відкриті душі дітей у цей світ. Запропонували *вдихнути і відчувти пахощі повітря, якими насичений весняний краєвид: одержати насолоду від солодкого аромату квітучої вишні; обійняти очима ніжність весняних кольорів; простягнути долоні до світла і відчувти тепло сонячних променів.*

Краса, яка сприймається всіма органами чуттів, проникає глибоко в душу і назавжди оселяється там. Дивовижна краса світу,

його емоційна душа з чутливими струнами барв відкривається перед дітьми через колір. У сприйманні кольору діти не тільки милувались ним очима, вони відчували його красу всіма органами відчуття: *дивувались гарячому темпераменту червоного кольору, захоплювались мелодійним співом зеленого, насолоджувались медовим смаком жовтого та свіжим подихом блакитного, зачаровувались терпким ароматом казкового фіолетового.* Щоб пропустити красу через себе, запропонували дітям *перетворитися в колір, показати його настрій і розсміятися голосно, як червоний, лагідно посміхнутися жовтим, засумувати блакитним і заспокоїтись зеленню.* Здатність дитини глибоко відчувати колір допомогла краще розуміти навколишній світ, відчувати гармонію природи і милуватися її красою. Різноманітність відтінків зачаровує безмежними властивостями кольорів у створенні краси. Вихователь звертає увагу на їхнє багатство, особливості, дає разом із дітьми їм назву і заохочує дітей до милування і насолоди відтінками, але не вимагає від дітей обов'язково запам'ятовувати їх, розпізнавати і називати. Діти захоплювались грою кольорів, їхнім життям, мріями, відчуттям.

Щоб навчити дітей під час спостережень саможиво виокремлювати мальовничі куточки природи, бачити предмети в цікавих ракурсах, використовували метод «Чарівні рамки», ігровий прийом «Розглядання з різних точок» (поблизу, відійшовши від предмета, переміщаючись лівіше–правіше, через імітацію бінокля, підзорної труби (Дж. Ніколь), використовуючи «чарівні рамки», вирізані з кольорового картону різні за розміром геометричні форми — округлість, квадрат, прямокутник). Використання їх дало змогу сконцентрувати увагу дошкільників на певних конкретних об'єктах і явищах, побачити себе в ролі художника, який знайшов цікавий об'єкт і відтворив його в своєму творі, так у більшості і народжується задум творця, який потім оживає у картинах.

Під час спостережень використовували емоційні вправи: «На що схожа хмаринка?» (звертали увагу дітей, що хмари можуть набувати найрізноманітніші форми, якщо напружити уяву можна побачити багато цікавого й пропонували знайти таку, що нагадує якийсь знайомий предмет). Ось відповіді дітей: «на білого баранця, солодку вату, хвилі, гори вкриті снігом». «Який у повітря смак?» — запропонували дітям уявно ковтнути, вдихнути весняне повітря й відповісти на запитання (*Пахне*

молодим листям, ніжний, квітучий, духмяний). «Як шумлять дерева?» — запропонували дітям послухати шум дерев і відповісти на запитання (*Іринка зауважила, що в кленового листя голос нижчий, ніж у ялинкової хвої*).

Зацікавлення та активізація творчості дітей стимулювалася за допомогою методичного забезпечення: серія розповідей (казок, історій) про художника, живопис, картину, творчий процес («Хто такий художник», «Придумана казка», «Великий художник природа», «Казка осіннього дощу», «Розповідь про Петриківський розпис»); мистецтвознавчі бесіди («Які бувають картини», «Картина розповідає, запитує, дивує, кличе», «Майстерня художника», «Музей — місце, де живуть картини»); художньо-дидактичні ігри («Художній салон», «Виставка картин», «Знайди помилку», «Вгадай секрет кольору», «Секрет жесту, міміки, пози»); творчі завдання у малюванні (серія «Малюємо пейзажі, портрети, натюрморти»).

Організація спілкування відбувалася за такими видами: фронтальне, групове, індивідуальне (у повсякденній діяльності, на прогулянках, у навчальній та самостійній художній діяльності) в системах «Педагог–Картина–Дитина», «Картина–Дитина–Педагог», «Дитина–Педагог–Картина». Прийоми спілкування: мистецтвознавча розповідь («Діалог педагога з художником», «Діалог педагога з картиною»); спільні роздуми (бесіди), «філософування», розглядання репродукцій, слайдів, «подорожі», «споглядання», «входження у картину». Розглядання картини у супроводі музики справляло на дітей неповторне враження (музика підказувала їм те, чого не міг показати художник: шелест листя, дзюрчання води, спів птахів тощо).

Геніальна музика має вдосконалений гармонійний склад і володіє великою силою натхнення. Але вміти сприймати музику — це справжній талант уяви. Яким має бути слухання, щоб музика викликала естетичну насолоду?

Переконалися, що музику потрібно використовували часто, що б вона увійшла в життя дітей і була пізнавана ними. В основі естетичної насолоди музикою лежить уява, що допомагає пізнати музичну структуру, побачити і відчути її настільки, щоб очікувати улюблену музичну фразу. Саме збіг очікування добре значимого і улюбленого фрагмента з реальним розвитком музичної фрази і створює почуття задоволення.

Під час слухання музики дошкільниками враховували психологічні особливості дітей,

їхню надзвичайну емоційну чутливість і здатність до чуттєвого сприйняття. Дошкільникам легше, ніж дорослим, побачити кольори музики, відчути її духмяність, смак, настрій, тому зустріч із музикою їм дарувало цілий букет відчуттів.

Щире слухання викликало бажання «увійти» в музику, злитися з нею в єдине ціле. Емоційність дошкільників наполягало на тому, щоби вдячні слухачі не пасивно сприймали, а діяли під музику: уявно танцювали, створюючи хореографічну фантазію, заплющували очі і на «внутрішньому екрані» бачили музику, роздивлялись картини, уявно малювали їх під її звуки.

Під звуки «Сумної пісеньки» П. Чайковського діти уявно перетворювались на дерева, що прощаються зі своїм листям. Сумні, сповнені глибокої любові звуки наповнювали їх світлим сумом, робили їхні рухи мелодійно-пластичними і лагідними. Музика допомагала увійти в образ, відчути настрій природи. Під музику А. Вівальді «Пори року» діти заплющували очі та уявляли кольори музики. Ця вправа допомагала їм встановити зв'язок між музикою і кольорами, явищами природи, її настроєм. Музика будило уяву дітей, дарувала їм творчі крила підводила до розуміння, процесу створення краси.

На другому, основному етапі, головним завданням у плані збагачення духовної сфери було осмислення дитиною комунікативної функції живопису; транслювання педагогом зовнішньої настанови на можливість спілкування на матеріалі живопису; активізація інтересу до різного роду комунікацій. У роботі використовували різноманітні засоби активізації комунікації з картиною: бесіди («Чому і для чого художники пишуть картини»), ігрові ситуації («Я художник», «Кому ти хочеш розповісти про картини?»), ігрові завдання, вправи, творчі монологи («Що цікавить мене у картині», «Як змінюється мій настрій», «Про що я думаю, коли мовчазно дивлюся на картину»); обговорення малюнків («На виставці малюнків»); екскурсії до музею, картинної галереї («Картини збирають людей»).

Для активізації вербального вираження власних вражень дітей використовували цілу низку прийомів: *ігрову вправу* «Відгадай»: дитина описувала твір (картину, предмет) для дорослого, коли він не міг його бачити; *ігрове завдання* «Підбери слова до картини (предмету)» (Яка ця картина: Тепла чи холодна? Весела чи сумна? Голосна чи тиха?); *ігрову вправу* «Що

бачимо, чуємо, відчуваємо, переживаємо» (розповісти, що вони бачать, чують, які емоції випробовують, який настрій викликає в них твір); *ігровий прийом* «Домислювання» (придумати події до і після зображених на картині); *ігровий прийом* «Розмова з картиною (предметом)» (поставити запитання до картини, персонажів твору). *Наприклад, при розгляданні портретного живопису: «Як тебе звати? Де ти живеш? Хто тобі подарував такий гарний капелюшок?»; при описі пейзажу: «У цьому чарівному лісі водяться ведмеді? Як кличуть цих ведмежат?»; «Чому впала ця сосна?».*

На третьому, основному етапі, вирішувалися завдання розвитку комунікативних умінь, виховання культури спілкування між дітьми на матеріалі картин та власних малюнків. Для цього використовували такі методичні засоби: художньо-дидактичні ігри, які моделюють різні ситуації спілкування («В художньому салоні», «Мої улюблені картини»); екскурсії до музею, на виставку картин; фантазування, імпровізація казок; вправи з психогімнастики.

Основна діяльність дитини — гра. У грі дитина здатна перетворитися на будь-який персонаж казки і відтворити його характерні особливості. Психогімнастику супроводжували музичними творами. Так вправу «Я — листячко» виконували під музику П. Чайковського «Жовтень», яка допомогла *дітям рухатись повільно, плавно, нагадуючи вальс осіннього листя*. У вправі «Я — дощ» використовували звуковий запис дощу. Відчуття, що виникали під час виконання вправи, допомагали дитині відтворити свій власний образ предмета, явища, рослини або тварини, наділити його певним характером, почуттям, настроєм. Діти старшого дошкільного віку із задоволенням перевтілювались в образи і демонстрували не лише їх особливості, але й нюанси настрою («Я — квітка», «Я — дерево», «Я — вітер», «Я дивуюся», «Я — зірка», «Я — звук», «Я веселий гарбуз», «Сеньйор Помідор», «Лебідь»). Для перевтілення в щасливу квітку, у вправі «Я — квітка», дитину підводили до розуміння, що кожна людина нагадає якусь квітку. Життя квітки починається з маленького насіннячка в пухнастій теплій землі. Яку позу потрібно прийняти, щоб відчути себе маленьким сім'ячком? Інтуїція підказує дітям позу ембріона. *Сидячи навпочіпки, дитина обіймає коліна руками і схиляє голівку. Яка чудова сила природи нагадає дитині початок її життя! Як схожі вони — маленькі дитинчата під серцем матері — на*

зернятка в землі! Починаючи з цієї миті, діти проходили у вправі життя квітки і підіймалися тоненьким стеблом до сонця, розкривали щирі обійми зеленого листя, насичувались теплом, дощем і готувалися подарувати щастя. І ось настала чудова мить, коли квітка дарує світу найдорожче і найяскравіше — щиро розкриває свій бутон і посміхається яскравими барвами, її ніжні пелюстки сповнені великої любові до світу, і кружляли діти-квіти в щасливому вальсі під звуки музики П. Чайковського «Вальс квітів».

Музейна педагогіка передбачає, що значну частину роботи щодо ознайомлення з мистецтвом у зібраннях музеїв і на виставках здійснюють батьки. Тому, співпрацюючи з батьками у цьому питанні ми піклувалися про збагачення їх компетентності в питаннях музейної педагогіки. Проводили консультації, семінари-практикуми, огляди для батьків: «Знайомство з художником і його творами», «Уявне входження в картину», «Шлях до мистецтва», «Музеї Києва».

Проведена робота засвідчила, що діти стали більш активними відвертішими у вираженні власних почуттів, викликаних творами живопису, не були байдужими до оточуючого світу, більше помічали прекрасне і стали повноцінними творцями свого внутрішнього Я. Також під час експерименту пересвідчилися в тому, що успішність роботи значною мірою залежить від особистості вихователя та його ставлення до роботи з дітьми: щоб зрозуміти дитину, треба самому в душі залишатися дитиною. Лише вихователь — друг, партнер, який виразно демонструє власне ставлення до мистецтва, ділиться своїми почуттями може пробудити в душі дитини справжній інтерес до духовних цінностей. Практика організації спілкування дітей із мистецтвом живопису переконує, що рівень зацікавленості цією сферою духовності залежить від виразної демонстрації дорослими позитивно-емоційного зацікавленого ставлення до мистецтва, поступового накопичення естетичного досвіду і надання їм можливості проявляти свої почуття у формах спілкування.

Контрольний етап експерименту засвідчив позитивні зміни у дітей експериментальної групи як у пізнавальній, так і в емоційній сферах: вони яскраво виражають позитивні емоції (радість, здивування, захоплення) за допомогою виразної міміки, жестів, рухів, емоційних мовних висловів; у них підвищився інтерес як до творчості художників, так і до власної, більш

впевненою стала самооцінка («я також зможу», «у мене вийде», «мої друзі допоможуть» тощо), що дало змогу поглибити розуміння творів художників і свободу самостійної творчості.

Натомість, у дітей контрольної групи, де переважала лише вербальна інформація педагога для дітей, зосередження уваги лише на засвоєнні знань, інтерес до творів живопису мав пасивний характер. Відмічалась відсутність самостійності думок, байдужість, занижена самооцінка. Більшість дітей перебували в нейтральному стані, реагували на твори живопису, залежно від їх значущості («вибрати в подарунок», «собі залишити»), позитивні емоції виникали лише після яскравої демонстрації дорослим свого позитивного ставлення до творів живопису. Основним методом діагностування збагачення духовної сфери дітей виступило спостереження під час розгляду картин, та у процесі самостійної ігрової, художньої діяльності, у спілкуванні з однолітками та дорослими на матеріалі мистецтва, під час спостереження в довір'ї.

У процесі самостійної ігрової діяльності, де діти вільно практикують все нове про себе для тих, хто їх оточує, ми спостерігали цікаві позитивні моменти: діти експериментальної групи без особливого спонукання виявляли інтерес до мистецтва живопису та зацікавлювали один одного спілкуванням із ним, проявляли інтерес до самостійної художньої діяльності, прагнули до створення чогось нового. Їм подобалося самостійно використовувати в своїх іграх елементи психогімнастики.

Помітно виріс рівень спеціальних уявлень дошкільників експериментальної групи про твори живопису. Це проглядалося у їх відповідях за змістом картин, а також наявністю в розповідях логічних зв'язків між змістом і виразними засобами (кольором, композицією, формою), умінням визначати й обґрунтовувати настрій, почуття, що їх викликає мистецтво, умінням користуватися образною мовою, щоб передати свої враження. Емоційно-особистісне ставлення дошкільників до творів мистецтва позначилося в умінні без утруднень відповідати на запитання, чому сподобалася картина або музика, розкривати зміст і образ виразно-образотворчими засобами, привносити своє емоційне ставлення в процес сприйняття твору. До певної міри активізувався «естетичний словник» дітей експериментальної групи: вони використовували більшу кількість слів-епітетів, даючи характеристику художньому твору

за кольором написання (весела, яскрава, тепла, радісна, сонячна, щаслива, ласкава, спокійна, сумна, загадкова, таємнича). До мовленнєвих засобів приєдналися експресивно-мімічні та предметно дійові.

Спілкування з мистецтвом живопису викликало позитивні зміни в структурі особистості кожної дитини. Діти стали більш товаришескими, покращилася якість їх мовлення (розповіді про картину стали більш змістовними, розгорнутими).⁴

Власні малюнки вони почали сприймати не як продукт навчальної діяльності, а як результат власної творчості, засіб спілкування з навколишнім середовищем та іншими людьми (чим цікавий малюнок та автор), підвищився рівень їх емоційно-оцінного ставлення до дійсності, пізнавальної і творчої активності, оригінальності творчих проявів, чутливості до життєвих ситуацій, музики. Змінився характер взаємин дітей.

Порівняльний аналіз результатів, констатувального і контрольного етапів експерименту виявив позитивну динаміку розвитку творчої активності дітей експериментальної групи, у якій збільшилася кількість дітей із високим рівнем розвитку творчої активності (на 20%). Ми переконалися, що цілеспрямована система педагогічної взаємодії, побудована на матеріалі мистецтва живопису, сприяла збагаченню способів організації дитиною свого вільного часу. У педагогічному діалозі особливого значення набуває принцип позитивності. За цих умов у дитини виникає та розвивається довіра до дорослого, почуття власної гідності (як основа поважного ставлення до іншого, його індивідуальних проявів, несхожості з собою). Дошкільники природно є щирими та відвертими у вираженні почуттів та переживань. Твір живопису, творчий процес художника також є відвертою розмовою та щиросердям художника по відношенню до глядача. Осмислення життєтворчості як способу життя в загальних рисах можливе для шестирічної дитини.

Розроблена система роботи з використання мистецтва живопису для збагачення духовної сфери дітей старшого дошкільного віку переконує, що без спеціального педагогічного стимулювання внутрішніх сил дитини воно відбувається повільно та неефективно. В експериментальній групі, що працювала за запропонованою методикою, діти продемонстрували яскраво виражене зростання рівня духовної сфери, що проявлялося у активному інтересі

дітей до творів живопису; точних, повних, змістовних висловлюваннях про зміст творів; вільній інтерпретації художнього образу; орієнтації на естетичні і моральні цінності, що транслюються художником; самостійності та свободі вибору об'єкта, прагненні до співучасті та співзвучності зі світом художника. Експериментальні дані свідчать про ефективність окремих методів і прийомів збагачення духовної сфери особистості старшого дошкільника засобами музейної педагогіки: ігрові вправи,

завдання, психогімнастика, спостереження, емоційні вправи, бесіди тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вербенец А.М., *Маленькие граждане в художественном музее [у:] Маленькие граждане большого города: Коллективная монография*, Санкт-Петербург 2007, с. 363–382.
2. Ковальчук К., *Музейна педагогіка: Формування у дітей ціннісного ставлення до живопису*, «Дошкільне виховання» 2006, № 12, с. 8–10.

